

هو المصور

٤٦٧٧٣

دانشگاه الزاب

دانشکده هنر

پایان نامه

جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته صنایع دستی و هنرهای سنتی

(گرایش پژوهش)

عنوان:

بررسی مفاهیم و خاستگاه نقوش و نماد در هنرهای سنتی

(با تاکید بر صنایع دستی)

استان کردستان

استاد راهنما:

سرکار خانم دکتر مهرانگیز مظاهری

استاد مشاور:

سرکار خانم فروزنده قاسمی

دانشجو:

کژال درویش منش

بهمن ۱۳۸۶

۹۶۷۷۳

۱۳۸۷ / ۲ / ۸

پیشکش به:

استادان بی نام و نشان هنرهای
سنتی که پس از گذشت سالیان،
هنوز نام و نشان نقششان
جاریست...

چکیده:

قدیمی‌ترین نقوش در کردستان نقوشی هستند که حدود هزاره دوم قبل از میلاد بر روی صخره‌ها و سنگ‌ها و یا غارها ایجاد شده‌اند. ادامه تحول این نقوش در صنایع دستی و هنرهای سنتی متجلی شده است. در این میان مهم‌ترین هنرهایی که در آنها از نقوش و نمادها استفاده شده است، قالی و گلیم، زیورآلات، صنایع چوبی، سفال و تزئینات معماری می‌باشند. شناسایی این نقوش و ریشه‌یابی و بررسی خاستگاه‌هایشان و تقسیم‌بندی آنها در گروه‌های مشخص، مسئله و هدف اصلی این پژوهش است. در راستای رسیدن به این هدف مراحل مختلفی سپری شده است از قبیل: جمع‌آوری منابع کتابخانه‌ای مرتبط، توضیح درباره نحوه ساخت و لوازم مورد نیاز هر رشته، یافتن نقوش قدیمی و رایج در انواع مختلف صنایع دستی و هنرهای سنتی و تهیه عکس از آنها، تقسیم‌بندی نقوش در گروه‌های مشخص، یافتن عوامل، ریشه‌ها و خاستگاه‌هایی که این نقوش را تشکیل داده‌اند و بررسی میزان تأثیر این عوامل بر آفرینش نقوش و نمادها. پس از انجام تمامی مراحل ذکر شده، مشخص شد که نقوش بر اساس خاستگاه‌هایشان و عواملی که از آنها متأثر شده‌اند، به گروه‌های گیاهی، جانوری، هندسی و انتزاعی، طبیعی و ترکیبی تقسیم می‌شوند و عوامل متنوعی از قبیل طبیعت، جغرافیا و محیط زندگی هنرمندان اشیاء موجود در محل زندگی و خانه‌هایشان، فرهنگ و اعتقادات و باورهای پیش از اسلام و دوره اسلامی و در برخی موارد نقوش سایر مناطق، بر آفرینش این نقوش تأثیر گذاشته‌اند.

« فهرست مندرجات »

صفحه	عنوان
	فصل اول:
۱	- مقدمه.....
۲	- پیشینه تحقیق.....
۳	- جامعه آماری و نمونه تحقیق.....
۴	- روش تحقیق و جمع آوری اطلاعات.....
۵	- اهداف تحقیق.....
۶	- پرسش های تحقیق.....
۶	- فرضیه های تحقیق.....
	فصل دوم:
۷	- موقعیت و جغرافیای کردستان.....
	فصل سوم:
۲۲	- تعریف هنرهای سنتی.....
۲۵	- انواع هنرهای سنتی و صنایع دستی ایران.....
۳۳	- هنرهای سنتی و صنایع دستی کردستان.....
	فصل چهارم:
۳۳	- تاریخچه بافت قالی و گلیم در ایران.....
۳۹	- قالی کردستان.....
۴۲	- ساختار قالی های کردستان.....

- ۴۴ ..... گلیم کردستان
- ۴۶ ..... مواد مورد نیاز جهت بافتن دست بافته‌ها
- ۴۸ ..... بافت و ابزارهای قالی
- ۵۲ ..... ابزارها و بافت گلیم:
- ۵۶ ..... رنگ در دست بافته‌ها
- ۶۵ ..... پوشاک و زیورآلات سنتی
- ۶۷ ..... لباسهای سنتی زنان کردستان
- ۷۰ ..... تاریخچه ساخت زیورآلات سنتی
- ۷۳ ..... زیورآلات سنتی کردستان
- ۸۶ ..... تاریخچه هنر سفالگری در ایران
- ۹۵ ..... روشهای تولید و فنون علمی سفالگری
- ۱۱۱ ..... پیشینه سفال و سفالگری در کردستان
- ۱۱۵ ..... هنرهای چوبی
- ۱۲۹ ..... معماری سنتی - تاریخچه معماری در ایران
- ۱۳۳ ..... پیشینه معماری در استان کردستان

فصل پنجم:

- ۱۴۴ ..... پیشینه نقش در هنرهای سنتی ایران
- ۱۶۹ ..... پیشینه نقش در هنرهای سنتی کردستان

فصل ششم:

- ۱۸۲ ..... مفاهیم نقوش و نمادهای مورد استفاده در هنرهای سنتی - تعریف نماد
- ۱۹۰ ..... مفهوم نقوش و نمادها در هنرهای سنتی کردستان
- ۱۹۱ ..... مفاهیم و خاستگاههای نقوش گیاهی

- ۲۲۸ ..... - نقوش گیاهی در هنرهای سنتی کردستان.
- ۲۶۲ ..... - مفاهیم و خاستگاههای نقوش حیوانی - جانوری.
- ۲۷۲ ..... - نقوش حیوانی - جانوری در هنرهای سنتی کردستان.
- ۳۰۵ ..... - مفاهیم و خاستگاههای نقوش و نمادهای هندسی و انتزاعی.
- ۳۱۳ ..... - مفاهیم و خاستگاه نمادهای طبیعی.
- ۳۲۵ ..... - نقوش هندسی در هنرهای سنتی کردستان.
- ۳۳۷ ..... - نقوش طبیعی در هنرهای سنتی کردستان.
- ۳۵۵ ..... - نقوش انسانی در هنرهای سنتی کردستان.
- ۳۶۴ ..... - نقوش اشیاء در هنرهای سنتی کردستان.
- ۳۶۹ ..... - مفاهیم و خاستگاه کتیبه‌ها و نوشته‌ها.
- ۳۷۱ ..... - کتیبه‌ها و نوشته‌ها در هنرهای سنتی کردستان.
- ۳۷۵ ..... - مفاهیم و خاستگاه نقوش ترکیبی.
- ۳۹۰ ..... - نقوش ترکیبی در هنرهای سنتی کردستان.
- ۳۹۴ ..... - نقوش ترکیبی «انسانی، گیاهی، هندسی، حیوانی».

فصل هفتم:

- ۴۰۰ ..... - عوامل مؤثر بر ایجاد نقوش در هنرهای سنتی کردستان.
- ۴۱۳ ..... - فلسفه هنرهای سنتی و اختصاصات آن.
- ۴۲۶ ..... - نتیجه‌گیری.
- ۴۲۹ ..... - فهرست منابع و مآخذ.

« فهرست تصاویر »

عنوان

- ۱- بافت حصیرباف - پودنما، چاکدار ۶۲
- ۲- بافت پودنما ۶۳
- ۳- نخ‌های رنگ شده آماده جهت بافتن قالی و گلیم ۶۴
- ۴- انواع کلاه‌های زنان کردستان (کلاوفیس - کلاوره‌ق) ۸۱
- ۵- پشته سهره ۸۲
- ۶- دوگمه و دولاو - جلیقه زنان کرد ۸۲
- ۷- لوله دعا ۸۳
- ۸- گوشواره ۸۴
- ۹- دستبند ۸۴
- ۱۰- گوبه‌ره حاشیه فلزی برای تزئین جلیقه (سوخمه) ۸۵
- ۱۱- قالی گل درشت افشان اوایل سده ۱۳ - محل بافت کردستان ۱۷۷
- ۱۲- قالی باغی اواخر سده ۱۲ ه. ق ۱۷۸
- ۱۳- قالی ترنجی کف ساده اوایل سده ۱۳ ..... ۱۷۹
- ۱۴- قالیچه با طرح لچک و ترنج هراتی با نقش گرفت و گیر ۱۸۰
- ۱۵- طرح اسلیمی گلرنگ - مستوفی - محل بافت بیجار نیمه دوم سده ۱۳ ه. ق ۱۸۱
- ۱۶- گلیم با نقش بز و انسان قرن ۱۳ ه. ق محل بافت بیجار ۱۸۱
- ۱۷- گردنبند هلالی زیویه قرن ۷ ق. م با نقوش درخت زندگی، بزکوهی، گاو بالدار با سر انسان، شیر بالدار با سر انسان، شیر، خرگوش و میوه کاج ۲۴۱
- ۱۸- نقش درخت زندگی بر روی پلاک عاج زیویه قرن ۷ ق. م
نقش گیاه مقدس بر روی کوزه سفالی لعابدار زیویه قرن ۷ ق. م
- ۱۹- نقش درخت سرو به شیوه آهک‌بری - حمام خان سنندج ۲۴۳
- ۲۰- نقش درخت بر روی قالیهای بافت سنندج و بیجار ۲۴۴
- ۲۱- دو نمونه نقش بته جقه بر روی قالیهای بافت سنندج ۲۴۵
- ۲۲- نقش بته جقه بر روی اروسی‌های عمارت آصف سنندج ۲۴۵

- ۲۳- حرکت اسلیمی و نقشی جقه در سردری یکی از اتاقهای عمارت آصف ۲۴۶
- ۲۴- نقوش پرنده گلدان و ترنج بافته شده در گلیم سنندج ۲۴۷
- ۲۵- نقش گل لوتوس بر روی سفال زیویه قرن ۷ ق.م ۲۴۸
- ۲۶- نقش گل لوتوس به شیوه آینه کاری عمارت آصف سنندج ۲۴۸
- ۲۷- قالی با نقش شاه عباسی افشان - قرن ۱۳ ه. ق محل بافت کردستان ۲۴۹
- ۲۸- طرح گل وکیلی سنندج ۲۵۰
- ۲۹- نقش گل رز و اسپیرال بر سردر عمارت آصف ۲۵۱
- ۳۰- تأثیر طبیعت بر طرح قالیهای گلفرنگ (گل میرزا علی) ۲۵۲
- ۳۱- طرح بندی گلفرنگ (گل میرزا علی) سده ۱۳ ه. ق - بیجار ۲۵۲
- ۳۲- طرح بندی گل میرزا علی - دهه اخیر - سنندج ۲۵۲
- ۳۳- نقش گل چای در گلیم کردستان ۲۵۳
- ۳۴- گلهای چند پر و گرد بر روی گل کمر ۲۵۴
- ۳۵- گلهای گرد هندسی در قالیهای کردستان ۲۵۵
- ۳۶- گل میناخانی ۲۵۵
- ۳۷- نقوش گلدانی - گلیم سنندج ۲۵۶
- ۳۸- گلیم تک ترنج با نقش گلدانی ۲۵۷
- ۳۹- نقش گلدان به شیوه گچ بری در عمارت حبیبی سنندج ۲۵۸
- ۴۰- نقش اسپیرال بر بشقاب مکشوفه از کردستان ۲۵۹
- ۴۱ و ۴۲- نقش اسپیرال بر سردرهای عمارت آصف سنندج ۲۵۹
- ۴۳- نقش پیچ تزئینی بر روی ستونهای مسجد جامع سنندج و حمام عمارت آصف سنندج ... ۲۶۰
- ۴۴- حرکت اسلیمی بر روی کاشی های مسجد جامع سنندج ۲۶۱
- ۴۵- حرکت اسلیمی بر روی حجاری های طاق بستان کرمانشاه ۲۶۱
- ۴۶- نقش اسب و اسب سوار - سارال روستای سنگ سفید ۲۶۱
- ۴۷- ریتون های سفالی به شکل اسب - زیویه قرن ۷ ق.م ۲۸۵
- ۴۸- نقش اسب و اسب سوار بر روی یک قالیچه کردی قرن ۱۳ ه. ق ۲۸۴
- ۴۹- نقش گل نیلوفر - گاودال - گیاه مقدس بر روی کوزه سفالی لعابدار ۲۸۵
- ۵۰ ب - طرح خطی سنگ نگاره گوزن و بزکوهی و قرص ماه - سارال ۲۸۶

- ۵۱- تنگ لعابدار با نقش گل نیلوفر کشف شده از آذربایجان اوایل هزاره اول ق.م ۲۸۷
- ۵۲- سنگ نگاره گوزن - اورامان - غار بردمیر ۲۸۸
- ۵۳- ریتون با سر قوچ ۲۸۹
- ۵۴- ریتونهایی با سر بزکوهی، قوچ و غزال - زیویه قرن ۷ ق.م ۲۸۹
- ۵۵- ریتون سفالی با سرگوزن شمال ایران - دوره ماد و مائایی ۲۸۹
- ۵۶- ریتون سفالی با سر گاو - گیلان شرقی - دوره هخامنشی ۲۸۹
- ۵۷- ریتون سفالی با سر گاو - گیلان شرقی - دوره هخامنشی ۲۸۹
- ۵۸- نقش گیاه مقدس بر روی کوزه سفالی لعابدار - زیویه قرن ۷ ق.م ۲۹۰
- ۵۹- فرم گوزن مفرغی مکشوف از کردستان زمان نامعلوم ۲۹۱
- نقش آهوبه شیوه آهک بری حمام خان سنندج
- ۶۰- نقش شیر بر روی دستبند طلایی زیویه قرن ۷ ق.م ۲۹۳
- ۶۱- گردنبند طلایی زیویه قرن ۷ ق.م با نقوش درخت زندگی، بزکوهی، گاو بالدار با سر انسان، شیر بالدار با سر انسان، شیر، خرگوش و میوه کاج ۲۹۴
- ۶۲- نقش ببر بر روی یک قالی بافت سنندج ۲۹۵
- ۶۳ و ۶۴- نقش پلنگ و ببر در قالیهای کردستان ۲۹۶
- ۶۵- نقش گل لوتوس، خرگوش، میوه بر روی بشقاب نقره کوب زیویه - قرن ۷ ق.م ۲۹۷
- ۶۶- نقش سگ خرگوش و پرنده در یک قالی طرح شکارگاه بیجار - محل بافت سنندج ... ۲۹۹
- ۶۷- طرح ترنج دار توسباغه (لاک پشت) محل بافت سنندج - اواخر سده ۱۳ ه. ق ۳۰۰
- ۶۸- ریتون سفالی به شکل مرغابی زیویه قرن ۷ ق.م ۳۰۱
- ۶۹- نقش پرنده بر روی یک گل کمر ۳۰۲
- ۷۰- نقش طاووس به شیوه آهک بری حمام خان سنندج ۳۰۳
- ۷۱ و ۷۲- نقش طاووس در حمام خان سنندج ۳۰۳
- ۷۳- خورجین کردی (نمکدان) با نقش شاخ قوچی و کله مرغی - قرن ۱۳ ه. ق ۳۰۴
- ۷۴- دورناق گل - ترکمن ۳۰۴
- ۷۵- نقش چرخ بر روی سنگ نگاره ۳۳۸
- ۷۶- طرح خطی سنگ نگاره دست، بزکوهی، دایره و انسان - اورامان روستای بندول ۳۳۸
- ۷۷- طرح خطی سنگ نگاره دست زن و دایره - کرفتو ۳۳۸

- ۷۸ و ۷۹ و ۸۰ و ۸۱ نقش دایره و گل‌های خورشیدی بر روی زیورآلات کردستان ۳۳۹
- ۸۲ و ۸۳ و ۸۴-نقش دایره و گل‌های خورشیدی بر روی درهای چوبی عمارت آصف سنندج .. ۳۴۰
- ۸۵-نقش دست، لوزی و مربع در غار کرفتو..... ۳۴۱
- ۸۶-کاسه سفالی با نقش مربع..... ۳۴۲
- ۸۷ و ۸۸-کاسه سفالی چشمه علی-کاسه سفالی تپه موشه‌لان اسماعیل آباد-کاسه سفالی چشمه علی ۴۵۰۰ ق.م- دیزی سفالی تپه موشه‌لان اسماعیل آباد-کاسه سفالی قره‌تپه شهریار-خمیره سفالی تپه گیان نهاوند..... ۳۴۳
- ۸۹ و ۹۰-نقش مربع بر روی آجرکارهای مسجد جامع سنندج ۳۴۴
- ۹۱-خورجین کردی با نقش مربع قرن ۱۳ ه. ق..... ۳۴۵
- ۹۲-نقش چند ضلعی در مسجد جامع سنندج ۳۴۶
- ۹۳ و ۹۴-نقش شطرنجی در رختخواب پیچ (موج) و تخته نردهای سنندج..... ۳۴۷
- ۹۵-گردنبند از جنس طلا و سنگ لاجورد هزاره اول ق.م..... ۳۴۸
- ۱-کاسه لعابدار مکشوفه از غار کرفتو..... ۳۴۸
- ۹۶/۱ تنگ سفالی مکشوفه از کردستان زمان نامعلوم..... ۳۴۸
- ۹۶-نقش مثلث در جاجیم بافت سنندج..... ۳۴۹
- ۹۷-نقش مثلث در جاجیم بافت سنندج..... ۳۴۹
- ۹۸-نقش صلیب شکسته به شیوه آجرکاری دیوار جنوبی امام‌زاده عقیل یاسوکنند بیجار .. ۳۵۰
- ۹۹-نقش یک صلیب در داخل یک ترنج دایره‌ای-قالی بافت کردستان ۳۵۰
- ۱۰۰ و ۱۰۱ و ۱۰۲-خطوط راست، منحنی و شکسته بر روی جاجیم، سفال و قالی کردستان - نمادهای طبیعی..... ۳۵۱
- ۱۰۳-رسمی بندی و کاربندی در معماری سنتی کردستان ۳۵۲
- ۱۰۴-نمونه‌هایی از نقوش طبیعی در هنرهای سنتی کردستان ۳۵۳
- ۱۰۵-نقش ستاره در آهک‌بری حمام آصف سنندج ۳۵۴
- نقش ستاره بر روی باغی اواخر سده ۱۲ ..... ۳۵۴
- ۱۰۶-نقش ستاره بر روی تخته‌نرد به شیوه نازک‌کاری..... ۳۵۴
- نقش ستاره بر روی کاشی‌های مسجد جامع سنندج ۳۵۴
- ۱۰۷-نقش زن سارال-روستای سنگ سفید..... ۳۵۸

- ۱۰۸- دست زن بر روی صخره نگاره‌های کرفتو..... ۳۵۸
- ۱۰۹- نقش دست لوزی و مربع در غار کرفتو..... ۳۵۹
- ۱۱۰- طرح خطی سنگ نگاره انسان با دست‌های باز..... ۳۶۰
- ۱۱۱- طرح خطی سنگ نگاره صورت انسان با بزکوهی و گوزن..... ۳۶۰
- ۱۱۲- نماد اهورامزدا در کلیسای سنندج..... ۳۶۱
- ۱۱۳- بازسازی رنگی از نماد اهورامزدا در تالار صدستون تخت جمشید..... ۳۶۱
- ۱۱۴- نقش اسب و اسب سوار بر روی یک قالیچه کردی قرن ۱۳ ه. ق..... ۳۶۲
- ۱۱۵- گلیم با طرح لچک و سه ترنج با تصویر میترا - محل بافت کردستان - اواخر سده ۱۳ ه. ق..... ۳۶۳
- ۱۱۶- نقش گهواره در قالی موسوم به کی‌وه‌نان..... ۳۶۶
- ۱۱۷- نقش نردبان در حاشیه‌ی قالی موسوم به کی‌وه‌نان..... ۳۶۶
- ۱۱۸- دو نمونه طرح فرهادمیرزا موسوم به نقش سماور در حاشیه قالیهای کردستان..... ۳۶۷
- ۱۱۹- نقش گلدان به صورت حجاری بر روی یکی از ستونهای عمارت وکیل سنندج..... ۳۶۸
- ۱۲۰- نقش گلدان به شیوه گچ‌بری در عمارت حبیبی سنندج..... ۳۶۸
- ۱۲۱- کتیبه یونانی بر سردری یکی از اتاقهای غار کرفتو..... ۳۷۳
- ۱۲۲ و ۱۲۳- نقش کتیبه و نوشته در مسجد جامع سنندج و یک لوله دعا..... ۳۷۴
- ۱۲۴ و ۱۲۵- دو نمونه نقش لچک و ترنج در قالیهای کردستان..... ۳۹۵
- ۱۲۶- گلیم با طرح تصویری حضرت عیسی و حواریون - محل بافت کردستان - اواخر سده ۱۳ ه. ق..... ۳۹۶
- ۱۲۷- گلیم با نقش محرابی هندسی - قرن ۱۳ ه. ق - محل بافت سنندج..... ۳۹۷
- ۱۲۸ و ۱۲۹- دو نمونه از پشتیهای کردستان با طرح ترنج مرکزی و نقش ماهی درهم..... ۳۹۸
- ۱۳۰- نقوش انسانی، حیوانی، گیاهی و هندسی بر روی یک قالیچه کردی قرن ۱۳ ه. ق..... ۳۹۹

« فهرست جداول »

عنوان

٤١٨	نقوش انسانی
٤١٩	نقوش حیوانی
٤٢٤	نقوش طبیعی
٤٢٥	نقوش اشیاء

فصل اول

مقدمه

سرزمین کردستان به عنوان یک سرزمین کهن از دیرباز مهد تولید صنایع دستی و هنرهای سنتی بوده است. پرورش انواع گوسفندها و بزها در روستاها و یا توسط عشایر و در دسترس بودن رنگدانه‌های طبیعی و گیاهی، استفاده از لباسهای زیبای سنتی و در کنار آنها زیورآلات مختلف برای آراستن بدن و لباسها، بهره از خاک جهت ساخت سفالها، در دسترس بودن سنگ چوب و مواد لازم معماری جهت ساخت بناهایی برای حکمرانان محلی عامل مهمی برای ساخت انواع هنرهای سنتی و صنایع دستی بوده است. اگرچه ساختن یک وسیله و یا ابزار با دست تنها آن را در گروه دست ساخته‌های بشری قرار می‌دهد و فقط جنبه کاربردی دارد اما افزودن نقش به این دست ساخته‌ها، آنها را در زمره هنرهای دستی قرار می‌دهد و علاوه بر جنبه کاربردی، جنبه تزئینی هم به این دست ساخته‌ها افزوده می‌شود. بنابراین انواع مختلف صنایع دستی علاوه بر اینکه در زندگی روزمره مورد استفاده قرار گرفته‌اند در بیشتر ادوار تاریخی مختلف با نقوش تزئینی همراه بوده‌اند. هنرمندان و صنعتگران نقش و فرم و رنگ را به خدمت گرفته‌اند تا بر جنبه تزئینی تولیدات خود بیافزایند و همین امر باعث گستردگی نقوش و فرم‌ها در انواع هنرهای سنتی شده است. در طیف گسترده‌ای از قالبها و گلیم‌ها، زیورآلات، سفالها، صنایع چوبی و معماری، از نقوش و نمادهای گوناگون استفاده شده است. تنوع و گستردگی نقوش و نمادها، تعدد ریشه‌ها و خاستگاههای آنها، علاوه بر این کافی نبودن پژوهش‌هایی در زمینه شناسایی و ریشه‌یابی و بررسی مفاهیم و خاستگاه‌های نقوش کردستان و تقسیم‌بندی آنها در چهارچوبی مشخص مسئله انجام این پژوهش بوده است.

- پیشینه تحقیق:

پیشینه این پژوهش را تحقیقاتی تشکیل می‌دهد که در جهت معرفی و شناخت انواع هنرهای سنتی و صنایع دستی در سطح استان انجام گرفته است. این پژوهش‌ها بیشتر به شناساندن هنرهای سنتی و صنایع دستی انواع نقش‌ها پرداخته‌اند و در مورد دسته‌بندی نقوش بر اساس خاستگاه‌های آنها و مفهوم ریشه‌هایشان تحقیقی انجام نگرفته است. پژوهش‌های انجام شده به شرح زیر می‌باشد:

- کریمی، اکرم، پژوهشی در قالی و گلیم استان کردستان، تحقیق ارائه شده به سازمان میراث فرهنگی استان کردستان. این تحقیق به نحوه بافت قالی و گلیم، رنگرزی و معرفی نقوش بافته شده در آنها می‌پردازد.

- دالایی، آزاده، «شناخت گلیم کردستان» پایان‌نامه دوره کارشناسی، دانشگاه الزهرا در این پایان‌نامه گلیم کردستان و نقوش رایج در آنها مورد بررسی قرار گرفته است.

- علوی، سیدحسین، «پوشاک استان کردستان»، این تحقیق به معرفی انواع پوشاک سنتی منطقه می‌پردازد.

- احمدی‌نیا، روناک و جهانگیری، کژال، «پژوهشی در زیورآلات کردستان»، تحقیق ارائه شده به سازمان میراث فرهنگی کردستان. این پژوهش به معرفی و نحوه ساخت زیورآلات می‌پردازد.

- مشتاق، خلیل، «پژوهشی در هنر بومی و نقش و رنگهای کردی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر دانشگاه هنر تهران، این پژوهش به معرفی نقشها و ارتباط آنها با رنگ‌های مورد استفاده در آنها می‌پردازد.

در این تحقیقات سعی شده است بیشتر در زمینه قالی و گلیم، پوشاک و زیورآلات اطلاعاتی در خصوص نحوه بافت و لوازم مورد استفاده، نام نقوش و نقش‌های رایج در قالیها و گلیم‌ها و معرفی پوشاک و زیورآلات سنتی، همچنین شیوه ساخت زیورآلات و ارتباط رنگها با نقوش مورد بررسی قرارگیرد. در هیچکدام از تحقیقات ذکر شده در مورد تاریخچه و نحوه ساخت سفال‌های

کردستان و همچنین تاریخچه معماری و تزئینات وابسته به آن و بررسی نقوش مورد استفاده در این تزئینات، پژوهشی انجام نگرفته است.

- جامعه آماری و نمونه تحقیق:

جامعه آماری این تحقیق تمامی آثار هنرهای سنتی و صنایع دستی استان کردستان است که به نحوی بر روی آنها نقش و یا نماد دیده می شود. مهمترین گروه از زیرمجموعه هنرهای سنتی که در کردستان بیشتر از سایر رشته‌ها ساخته می شود صنایع دستی است بنابراین بیشترین حجم نمونه‌ها متعلق به گروه صنایع دستی است و در رده بعدی تزئینات معماری قرار دارد. و اکثر این نمونه‌ها مربوط به کردستان می باشند. در شهرهای سنندج و بیجار است که مهمترین مراکز صنایع دستی استان کردستان می باشند. روش انتخاب این نمونه‌ها به شیوه تصادفی و در برخی موارد انتخابی بوده است. از آنجا که حجم نمونه‌های انتخابی زیاد بوده بنابراین در برخی گروههایی که نقوش بیشتری یافت شده، درباره تعداد بیشتری از نقوش توضیح داده شده است و مورد بررسی قرار گرفته است.

- محدودیت‌های تحقیق:

در انجام این تحقیق محدودیت‌های زیادی وجود داشته است. از قبیل عدم وجود تحقیقات جامع در زمینه بررسی مفاهیم و ریشه‌های نقوش و نمادها در هنرهای سنتی کردستان و کمبود منابع کتابخانه‌ای در این باره به عنوان پیشینه تحقیق، که با این وجود سعی بر آن شده است که تا حد امکان مطالب مربوط با موضوع تحقیق از منابع کتابخانه، مقاله و اینترنت جمع آوری شود. و مشکل دوم پراکندگی نمونه‌های جامعه آماری از لحاظ موضوع و جغرافیایی محل آثار بود که زمان جمع آوری نمونه‌ها را طولانی تر کرد.

روش تحقیق و جمع آوری اطلاعات:

روش تحقیق در اجرای این پژوهش توصیفی و کاربردی است. بدین معنا که سعی بر آن است پس از جمع آوری اطلاعات مورد نظر و با توصیف منظم و دسته‌بندی اطلاعات، نتایج مورد نظر بدست آید.

این تحقیق در گروه تحقیقات کتابخانه‌ای - میدانی قرار می‌گیرد و روش گردآوری اطلاعات مشاهده، استفاده از کتابخانه، اینترنت و عکس است بیشتر از هفتاد درصد عکسها توسط نگارنده تهیه شده است و برای تهیه بقیه عکس‌ها و جمع آوری اطلاعات مربوط به تزئینات معماری، به بناهای تاریخی و خانه‌های سنتی، آرشیو سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع دستی استان کردستان رفته و از سایت الکترونیکی این سازمان استفاده نموده‌ام. عکس‌های مربوط به قالی و گلیم و جاجیم و موج (رختخواب پیچ) از بازار و مغازه‌های قالی و گلیم فروشی، خانه‌های دوستان و آشنایان، سایت‌های الکترونیکی، کتابهای مربوط به قالی‌ها و گلیم‌های کردستان، کارگاههای خانگی تهیه قالی و قالی و کارگاه‌های رنگرزی و نخ فروشی تهیه شده است. در بخش زیورآلات، زیورآلات تاریخی مربوط به زیویه از عکس‌های سازمان میراث فرهنگی کردستان کارت پستالهای تهیه شده در این سازمان و کتاب‌های تاریخ هنر بدست آمده و تصاویر زیورآلات چند قرن اخیر از موزه «خانه کرد» سنندج و زیورآلات سنتی و لباس‌های زنان در خانه‌ها و بازار سنندج تهیه شده است. جهت تهیه عکس‌های مربوط به بخش سفال از کتاب‌های تاریخی در مورد سفال و سفالگری، موزه سنندج، موزه خانه کرد، تحقیقات انجام شده در میراث فرهنگی کردستان استفاده شده است.

در فصل دوم موقعیت و جغرافیا و تاریخ استان کردستان توضیح داده شده است.

در فصل سوم تعریف هنرهای سنتی و صنایع دستی انواع و شاخه‌های آن بر اساس تعاریف مدون آمده است.

در فصل چهارم تاریخچه، ابزار و شیوه ساخت مهمترین هنرهای سنتی کردستان ذکر شده

است. در ابتدای هر بخش از این فصل ابتدا تاریخچه هنرهای سنتی و صنایع دستی در ایران و سپس کردستان نوشته شده است.

در فصل پنجم پیشینه نقش در هنرهای سنتی ایران و پیشینه نقش در هنرهای سنتی کردستان ذکر شده است.

در فصل ششم تعریف نقش و نماد و تاریخچه و مفهوم نمادها و نقوش مختلف در گروه‌های گیاهی، جانوری، هندسی و ترکیبی مورد بررسی قرار گرفته است. سپس بر اساس اطلاعات بدست آمده، نمونه‌هایی از نقوش جمع‌آوری شده در هنرهای سنتی کردستان بر اساس طبقه‌بندی نقوش گیاهی، جانوری، هندسی و ترکیبی تقسیم‌بندی و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

در فصل هفتم عوامل مؤثر بر ایجاد نقوش و نمادها در هنرهای سنتی کردستان ذکر شده است.

اهداف تحقیق:

انجام هر پژوهش و تحقیقی باید بر اساس تعیین هدف و یا اهدافی مشخص انجام گیرد. در انجام این تحقیق رسیدن به اهدافی مثل شناساندن انواع مختلف هنرهای سنتی و صنایع دستی در استان کردستان و سابقه ساخت و کاربرد آنها، معرفی نقش مایه‌ها و نمادهای مورد استفاده در آنها، شناساندن معنا و مفهوم نقوش و نمادها و بررسی خاستگاههای ایجاد این نقوش از اهداف این پژوهش بوده است.

پرسشهای تحقیق:

پیش از شروع به انجام تحقیق و بررسی سؤالی در ذهن متبادر شدند. این پرسشها بدین قرار

بوده‌اند:

پرسشهای تحقیق

- ۱- در منطقه کردستان، تولید چه نوع صنایع دستی رایج است؟
- ۲- سابقه ساخت و کاربرد هنرهای سنتی و صنایع دستی در کردستان به چه دوره‌ای می‌رسد؟
- ۳- نقوش و نمادهای مورد استفاده در صنایع دستی کردستان شامل چه چیزهایی است؟
- ۴- نقوش به کار رفته، دارای چه خاستگاههایی هستند؟
- ۵- باورها، اعتقادات، فرهنگ و جغرافیای منطقه چه میزان بر ایجاد این نقوش و نمادها تأثیر داشته‌اند؟

۶- نقوش و نمادهای مورد استفاده چه شباهتهایی با نقوش سایر مناطق ایران دارند؟

فرضیه‌های تحقیق:

- در پاسخ به سؤال‌های ایجاد شده، فرضیه‌هایی به ذهن رسیده‌اند که به شرح زیر بوده‌اند:
- ۱- در منطقه کردستان انواع مختلفی از صنایع دستی با مواد و ابزار گوناگون ساخته شده است.
  - ۲- به نظر می‌رسد سابقه ساخت و کاربرد هنرهای سنتی و صنایع دستی در این منطقه به پیش از تاریخ رسیده است.
  - ۳- در هنرهای سنتی منطقه از نقوش گیاهی، جانوری، هندسی، انتزاعی و ترکیبی استفاده شده است.
  - ۴- نقوش و نمادها بر اساس خاستگاههای ویژه مورد استفاده قرار گرفته است.
  - ۵- در پشته‌ها این نقوش و نمادها، افکار گروهی، باورها و اعتقادات و مفهومی خاص نهفته شده است.
  - ۶- تعدادی از نقوش و نمادها شباهتهایی با نقش‌های سایر اقوام و مناطق ایران داشته است. در این پژوهش سعی شده است به تمامی موارد ذکر شده در اهداف و فرضیه‌های تحقیق پرداخته شود.